

UOT:811.512.162.

## AZƏRBAYCAN ŞİFAHİ DİLİNİN ŞAXƏLƏRİ

*p.ü.f.d., Abdullayeva Səminə Sabir qızı*  
*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti*  
*Samina.abdullayeva.80@mail.ru*

**Xülasə:** Məqalədə göstərilir şifahi dil anlayışı tarixi kateqoriyadır. Şifahi dil ixtiyari və icbari nitq aktlarının fəaliyyəti ilə baş verir. Şifahi dil norma dilində informasiya mübadiləsinin, yayılmasının, ötürülməsinin və saxlanılmasının daxili mexanizmini təşkil edir. Belə ki, Azərbaycan şifahi dili tarixi kateqoriya olduğu üçün dəyişə bilir, təkmilləşir, sabitləşir. Şifahi danışq elementlərində tarazlığı qoruyur, nitq aktı intensivliyinin tələbinə uyğun olaraq onların qaydalar sistemini tənzim edir. Norma sosial xarakter daşıyır və ayrı-ayrı sosial dil mühitində özünün fəallığını nümayiş etdirir. Lakin yeniləşən, müvafiq sosial mühitdə işlənən, dil strukturuna dair bütün elementləri tənzimləyən qaydalar sistemidir. Danışq dilinin müxtəlif ifadə vasitələri vardır. Bunlar ümumi danışq dilindən, ərazi, yerli dialektlərdən, peşəkarlar və sənətkarların danışğını özündə cəmləşdirən sosial qrupların dilindən ibarətdir. Danışq dili adlandırılan şifahi dil forması işlənmə üzrə məhdud xarakter daşıyır. İctimai informasiya-kommunikasiya funksiyasına malikdir, onun yazılı forması nağıl və dastanlarda, eləcə də şifahi xalq ədəbiyyatının digər növlərində əks olunur.

**Açar sözlər:** çoxvariantlılıq, danışq dili, şifahi ədəbi dil, şifahi kommunikasiya

**Ключевые слова:** многовариантность, устная речь, устный литературный язык, устная коммуникация

**Key words:** multivariance, spoken language, oral literary language, oral communication

Şifahi dil anlayışı dilçilikdə konkretləşdirmədiyi üçün ayrı-ayrı tədqiqatlarda, monoqrafiya və məqalələrdə, habelə informasiya səciyyəli məlumatlarda onun müxtəlif şaxələri barədə fikir və mülahizələr söylənilir. Bu pərakəndəliyin və çox şaxəliliyin aradan qaldırılması şifahi dil və onun normaları barədə bitkin, yetərli fikir söyləmək imkanlarına malik olmaq baxımından həm nəzəri və həm də praktik əhəmiyyət daşıyır.

Əlbəttə ki, şifahi dilə aid şaxələnmələri, çoxvariantlılığı ümumiləşdirmədən şifahi danışq dili anlayışı və onun xüsusi bir nitq üslubu kimi sabit və sərbəst normaları barədə konkret təsəvvür yaratmaq çətindir. Həmçinin, şifahi danışq dili üslubuna məxsus sabit və sərbəst normaların təsbit olunması həmin normaların tətbiqi baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Nəzərə almaq lazımdır ki, şifahi danışq dili yazılı dildən və yazılı dilin verbal ünsiyyət vasitəsi kimi tətbiq olunan şifahi ədəbi dildən daha əvvələ aiddir və onun zaman-zaman baş verən normaları həm yazılı və həm də şifahi ədəbi dildə öz əksini tapır. Beləliklə, şifahi dilin informasiya sərbəstliyi əsasında onun ayrı-ayrı ixtiyari şaxələnməsi baş vermişdir ki, norma konkretləşdirilməsi baxımından onların ən ümumi əlamətlərinə görə təhlil edilməsi üzrə yığcamlaşdırılmasına zəruri bir tələbat yaranmışdır. Müasir Azərbaycan şifahi kommunikasiyasında şifahi dilin şaxələrini aşağıdakı təsnifdə ümumiləşdirilə bilər:

**Danışq dili.** Danışq dili ümumiyyətlə çox geniş bir anlayışdır. Danışq dili barədə ayrı-ayrı tədqiqatlar, araşdırmalar aparılmış və əldə edilən nitq faktları üzrə müvafiq nəticələr əldə edilmişdir. Danışq dili haqqında F.Ağayeva xüsusi tədqiqat aparmış və onun nəticələri ayrıca ali məktəblər üçün dərs vəsaiti kimi çap olunmuşdur. F.Ağayeva rus danışq dilinə aid mövcud mənbələrə əsaslanaraq danışq dili sferasına aid olan anlayışları aşağıdakı kimi səciyyələndirir: “1) şifahi formada təzahür edən hər cür nitq (elmi məruzə, mühazirə, radioda, televiziya da çıxış, məişət nitqi, sadə danışq dili, məhəlli dialektlər; 2) şəhər əhalisinin hər cür şifahi nitqi; 3) şəhər və kənd əhalisinin məişət nitqi; 4) ədəbi dil

*nümayəndələrinin qeyri-rəsmi nitqi*” [1, s.3; 12, s.5]. Rus dilçiliyində vaxtı ilə irəli sürülmüş bu istinad onu göstərir ki, danışq dili, ümumiyyətlə çoxşaxəli bir nitq forması kimi təsəvvür olunmuşdur. Bu şaxələri təkcə Azərbaycan dilində yox, həm də başqa dillərin informasiya-kommunikasiya sistemində müşahidə etmək mümkündür. Belə bir təəssürat əlbəttə ki, ümumi səciyyə daşımaq baxımından danışq dili normalarının konkretləşdirilməsində praktik çətinlik yaradır. Çünki elmi məruzə, mühazirə, radio-televiziya dili ilə məişət dili, məhəlli dil, o cümlədən, hər cür şəhər və kənd dili normalarını bir araya sığışdırmaq və sistemləşdirmək xaoslu vəziyyət içərisindən çıxış yolu axtarmağa bərabərdir. F.Ağayeva danışq dili problemini öz tədqiqatının əsas obyektini kimi qəbul etdiyindən onun şifahi nitqdən fərqli bir kommunikasiya vasitəsi olduğunu göstərir: *“Danışq dili bir qayda olaraq şifahi şəkildə təzahür etsə də şifahi nitq ilə eyniləşdirilə bilməz. Çünki rəsmi ədəbi dilin də şifahi forması (məruzə, mühazirə, kütlə qarşısında çıxış, səhnə dili və s.) vardır”* [1, s.4]. Burada danışq dili ilə şifahi nitq məsələsi qarşılaşdırılsa da nəticə etibarı ilə onları bir-birindən praktik ayırmaq və fərqləndirmək prinsipinə mümkün sayılır. Çünki əslində şifahi nitq də danışq dili də verbal nitq kommunikasiyasının özünəməxsus variantlarıdır. Onların fərqli xüsusiyyətləri isə norma göstəriciləri vasitəsi ilə ayırd edilə bilər ki, belə göstəricilər haqqında burada təsdiqedicilik faktlara rast gəlmək olmur. Nəhayət, danışq dilinin özünəməxsus səciyyəvi əlaməti kimi onun *“...ədəbi dil nümayəndələri tərəfindən qeyri-rəsmi ünsiyyət şəraitində istifadə edilən hazırlıqsız nitq anlayışı əks etdirməsi”* göstərilir [1, s.4]. Bu yanaşma rus dilçiliyinə istinadən çıxarılan nəticədir, ümumi bir təəssüratdır, meyar isə ancaq norma ölçüsü ilə müəyyən edilə bilər. Ə.Dəmirçizadə danışq dili haqqında ayrıca bir üslub kimi bəhs etmir, onu ümumxalq dilinin bir qolu kimi səciyyələndirir [4, s.5]. Bu onu deməyə əsas verir ki, danışq dili deyilən dil hamının istifadə etdiyi informasiya-kommunikasiya vasitəsidir, hərçənd bu cür yanaşma heç də danışq dilinə məxsus normaları ayırd etməyə elə bir real şərait yaratmır. Odur ki, bu tipli yanaşma üsulu ilə ümumxalq dili deyilən dil ilə danışq dili adlandırılan dil arasındakı linqvokulturoloji fərqləri ayırd etmək mümkün olmur. Çünki ümumxalq dili anlayışı ilə danışq dili anlayışı arasında funksional baxımdan elə bir ciddi bir praktik fərq müşahidə edilmir. Danışq dili bəzən sadə dil, bəlkə də ara danışq dili kimi anlaşılar və onun xüsusi norma daşıyıcısı olduğu da diqqətdən kənarda saxlanılır. Halbuki, informasiya dili varsa, bu dil hansısa zəruri kommunikasiyaları yerinə yetirə bilirsə, dialoji ünsiyyətdə anlaşılırsa o normasız sayıla bilməz. Ona görə də danışq dili adlandırılan dil əlbəttə ki, xaos dili deyil, cəmiyyət üzvləri tərəfindən ictimai-məişət həyatına dair hansısa anlayışları çatdırmağa qabil olan nitq üslubudur. Məsələn, N.Xudiyevin efir və ekran dili ilə əlaqədar olan mülahizələrinin birində şifahi ədəbi dil ilə danışq dili sanki qarşı-qarşıya qoyulur. Burada ədəbi və danışq dil üslubları belə bir polelika üzrə qarşılaşdırılır ki, görəsən *“dil eyni zamanda həm ədəbi, həm də danışq dili ola bilərmi? Suala belə bir cavab verilir: “Axı danışq dili ədəbi dilə nisbətən xeyli sadədir, necə deyərlər, ölçülü-biçili deyil. Ancaq “danışq dili” deyəndə “sərbəst şəraitdə işləyən dil” kimi anlamaq lazımdır”* [6, s.20-21]. Burada həmçinin göstərilir ki, insanlar rəsmi şəraitdə bir dildə, yəni rəsmi şifahi ədəbi dil vasitələrindən istifadə olunan dildə, yaxın adamlarla, dostlarla ünsiyyətdə, qeyri-rəsmi şəraitdə özgə bir dildə, yəni danışq dili üslubunda danışırlar. Danışq dili üslubu sadə, bəlkə də normadan kənar sayıldığı üçün ondan radio verilişlərində istifadə olunması cəyiz sayılır. Həmçinin burada qətiyyətlə göstərilir ki, *“Əgər söhbət danışq üslubundan, şifahi formanın, dialoq növünün məişət və ya neytral tipinin aid edildiyi danışq nitqindən gedirsə aydın olur ki, radio dili qətiyyətlə onun çərçivəsinə sığmır. Nitqin danışq üslubu bilavasitə heç nədən asılı olmayan qeyri-rəsmi danışq üslubudur”* [6, s.21]. Buradan göründüyü kimi, danışq dili üslubu barədə sadə, ara dili, qeyri-rəsmi dil təsəvvürü formalaşdırıldığı üçün onun xüsusi normaya malik olması da diqqətdən yayınır. Əslində isə şifahi ədəbi dil, radio-televiziya dili

və şifahi dilin hər hansı növü olur-olsun bu normadan kənar deyildir. Əgər hər hansı ünsiyyət vasitəsi qarşılıqlı kommunikasiya-informasiya vəzifəsini yerinə yetirirsə onun normasızlığından söhbət gedə bilməz. Çünki İnformasiya-kommunikasiya mühiti normasız başa gəlmir və normanın özü birdəfəyə yox, nitqin zamandan-zamana yetişən, möhkəmlənən qanunlarının tənzimləyicisidir. O fikirdə yanlışlıq var ki, danışq dili norma naqisliyi olan bir dil kimi təsəvvür edilir. Halbuki normasız heç bir ünsiyyət-informasiya dilinin mövcudluğundan söhbət gedə bilməz. Yanlışlıq onda olur ki, danışq dili deyiləndə bəlkə də adda-budda sözlər yığını olan bir nitq forması nəzərdə tutulur. Əslində isə norma elə bir ekstralingvistik dil fonemenidir ki, o nəinki şifahi dildə, həmçinin, dialekt və kiçik şivələr daxilində də nizamlayıcı vəzifəsini yerinə yetirir. Danışq dilini norma naqisliyi ilə bağlı bir məqalədə deyilir ki, “...*ədəbi dil mürəkkəb bir prosesin məhsuludur, normativlik ədəbi dil üçün başlıca şərtidir. Ümumi normalar, fonetik, leksik, qrammatik normalar olmadan ədəbi dil yaranmaz... Azərbaycan dilinin iki qolu fəaliyyətdə olmuşdur: danışq dili və ədəbi dil. Danışq dili cıllanmamış, ədəbi dil normalarını özündə yaşatmayan, loru sözlər üstünlük təşkil edən dildir*” [15, s.37]. Bu tezisə əlaqədar onu demək lazımdır ki, danışq dili yazılı və şifahi ədəbi dildən əvvəl mövcud olmuş, zaman-zaman nitq aktlarının fəaliyyəti, intensivləşməsi, aktivləşməsi sayəsində normalaşmışdır. Həmin normalar isə yazılı dövrdə yazıya tətbiq olunaraq bir növ, standartlaşmış, sabitləşmiş, mükəmməl bir şəkə düşmüşdür. Danışq dili normalarının sabitləşmiş novləri yazılı ədəbi dildə tətbiq olunduğu kimi şifahi ədəbi dildə də qərarlaşmış və nitq prosesində informasiyaların maneəsiz çatdırılma vasitəsinə çevrilmişdir. Ədəbi dil ilə fərq yaradan normalar isə şifahi danışq dilinin daxili strukturunda möhkəmlənərək ümumişlək bir keyfiyyət kəsb etmişdir. Danışq dili anlayışı bəzi mənbələrdə qeyri-müəyyən şəkildə təsəvvür yaradır. Məsələn, “*Müasir Azərbaycan danışq dili*” başlıqlı yazıda göstərilir ki, “*Ədəbi dilə aid olmayan ünsiyyət formalarının cəmi danışq dili adlanır. Danışq dilinə eyni zamanda qeyri-ədəbi dil də deyilir*” [9, s.35]. Bununla yanaşı danışq dilinin ictimai həyatda xüsusi rola malik olduğu da qeyd edilir. Danışq dilinin özünəməxsus cəhətləri isə aşağıdakı kimi təqdim olunur: “1) *danışq dili xalqın mədəni tələblərini ödəmir; 2) danışq dilinin yazılı forması yoxdur; 3) danışq dilinə aid bəzi dialekt sözləri və formaları cəmiyyətin məhdud bir hissəsinə məxsusdur; 4) danışq dili mühafizəkar olur; 5) danışq dili qeyri-normativdir*” [3, s.35]. Deyilənlərlə əlaqədar onu əlavə etmək lazımdır ki, birincisi, danışq dili adlandırılan şifahi dil forması işlənmə üzrə məhdud xarakter daşıyır, ictimai informasiya-kommunikasiya funksiyasına malikdir; onun yazılı forması nağıl və dastanlarda, eləcə də şifahi xalq ədəbiyyatının digər növlərində əks olunur; eyni zamanda ictimai informasiya-kommunikasiya funksiyası daşması etibarlı ilə müvafiq normalarla tənzim olunur. Danışq dili bəzi mənbələrdə adi danışq dili kimi də təqdim edilir. Adi danışq dili anlayışı altında məişətdə hamının işlətdiyi, hamının başa düşdüyü, anladığı dil nəzərdə tutulur: “*Hər bir təbii dil birinci növbədə adi danışq dilindən ibarətdir. Eyni zamanda adi danışq dili əməli dil, məişət dili kimi də səciyyələndirilir*” [5, s.16-19]. “Azərbaycan dili-qızıl qaydalar” adlı bir yazıda da danışq dili anlayışı məişət üslubu daxilində adi danışq dili kimi təqdim olunur: “*Məişət üslubu-gündəlik həyatda insanların bir-biri ilə ünsiyyət saxladığı dildir. Məişət üslubu adi danışq dilidir insanların bir-biri ilə hal-əhval tutduğu dildir*” [2]. Beləliklə bu yazılarda danışq dili haqqında ümumi bir təəssürat yaradılır, lakin onun funksionallığını təmin edən, nizamlayan normalar barədə konkret şərh verilməsinə təsadüf edilmir. Afat Qurbanov isə danışq dilini aşağıdakı kimi səciyyələndirir və onu funksional təbiəti üzrə iki qismə bölür: “*Ədəbi dilə aid olmayan ünsiyyət formalarının cəmi danışq dili adlanır. Danışq dilinə eyni zamanda qeyri-ədəbi dil də deyilir. Azərbaycan danışq dili öz xarakterinə görə vahid deyildir. Bu cəhətdən danışq dilini tərkibinə görə iki qola ayırmaq olar: a) adi danışq; b) dialekt və şivələr. Adi danışığı hamı başa düşür. Lakin dialekt və*

*şivəyə aid ünsiyyət hamı tərəfindən eyni şəkildə anlaşılmır*” [7, s.45, 47]. Göründüyü kimi danışıq dili anlayışı məhdud çərçivəyə sığışmadığı üçün buraya ayrı-ayrı nitq üslublarına aid olan variantlar da daxil edilir. Danışıq dili anlayışının sadə danışıq dili kimi adlandırılması mülahizəsi ilə də rastlaşmaq olur. “Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti” adlı kitabda danışıq dilinə məxsus səciyyəvi əlamətlər haqqında bəhs edilməklə yanaşı onun özü də oxuculara iki variantda təqdim edilir. Burada qeyd edildiyinə görə danışıq dili xarakterinə görə vahid olmayıb özü də iki qola ayrılır. Bunlardan biri *sadə, ikincisi isə dialekt-şivə danışıq dili* kimi xarakterizə olunur [3, s.36]. Əlbəttə ki, danışıq dilinin ümumi xarakter daşdığını, hamı üçün anlaşılqı olduğunu nəzərə aldıqda onu dialekt və şivələrlə eyniləşdirmək olmur, hərçənd, danışıq dilinin özündə dialekt-şivə ünsürlərinin olması heç də istisna sayılmır. Sadə danışıq dili anlayışı əslində ayrı-ayrı tədqiqat işlərində danışıq dilinin hamı üçün başa düşülən olduğunu nəzərə çarpdırmaq üçün işlədilir. Danışıq dilinin anlaşılma üzrə təsəvvür edilən sadəliyi hər zaman mövcud olmuşdur. Bu mənada, “Azərbaycan dilinin inkişafında mühüm mərhələ” başlıqlı bir yazıda XV əsrə məxsus, Şeyx Şirazinin “Gülşəni-raz” (Gülşənin-Cənnətin sirri) əsərinin tərcümə dilindən danışılarkən qeyd edilir ki, “*Sadə və xalq danışıq dilinə yaxın bir dildə qələmə alınan bu əsərin dili... zənginliyi və bolluğu ilə seçilir*” [10, s.9-10]. Danışıq dili anlayışı rus dilçiliyində danışıq dili (разговорный язык) və danışıq nitqi (разговорный речь) adlandırılır. Danışıq dili anlayışı rus dili mənbələrində aşağıdakı kimi təqdimatda verilir: “*Danışıq dili – ədəbi dilin kodifikasiya edilmiş kitab diinin əksinə olaraq sərbəst, birbaşa ifadə olunan iki növündən biridir. Danışıq dilinin əsas reallaşma forması onun deyiliş tərzı və ifadə formasından ibarətdir. Danışıq dilini şərtləndirən başlıca xüsusiyyət onun şifahi formada ifadəsindən ibarətdir*” [14].

Burada danışıq dilinin üç əsas xüsusiyyətlərindən bəhs edilir. Bunlar aşağıdakı kimi xarakterizə edilir: 1) danışıq dilinin hazırlıqsız və spontan olması; 2) ünsiyyət subyektləri arasında rəsmi səciyyə daşımaması; 3) danışıq dilinin ünsiyyət subyektləri arasında vasitəsiz baş verməsi və daha çox nitq kommunikasiyasının dialoq şəklində baş tutması [14]. Digər bir mənbədə danışıq dilinin səciyyəvi xüsusiyyətləri ümumi şəkildə aşağıdakı kimi təqdim olunur: “Danışıq dili”nin əsasını hazırlıqsız nitq kimi dialoq nitqi təşkil edir. Danışıq dilinin müxtəlif ifadə vasitələri vardır. Bunlar ümumi danışıq dilindən, ərəzi, yerli dialektlərdən, peşəkarlar və sənətkarların danışığını özündə cəmləşdirən sosial qrupların dilindən ibarətdir [8]. Azərbaycan dilçiliyində danışıq dili ilə əlaqədar işlənən sadə dil, adi dil ifadələrinin işlədilməsinə rus dilçiliyinə dair mənbələrdə də rast gəlmək olur. Həmçinin, rus dilçiliyində danışıq dili ifadəsi ilə yanaşı ona adekvat kimi danışıq nitqi (разговорный речь) ifadəsi də işlədilir. Sadə (adi) danışıq dili adi məişətə məxsus nitq kommunikasiyası kimi mənalandırılır, ümumi danışıq dilinin aşağı səviyyəli bir variantı kimi izah edilir [11]. Rus dilindəki “разговорный речь” ifadəsinə verilən şərhlər də eyi ilə “разговорный язык” ifadəsinə verilən şərtlərlə tamamilə uzlaşır. Bu ifadə ilə dilin şifahi forması üzrə reallaşmağı xüsusiyyətləri haqqında bəhs edilir [13]. Bu kiçik xülasədən göründüyü kimi, danışıq dili anlayışı üzrə rus və Azərbaycan dillərindəki termin və ona aid anlayış xüsusiyyətləri bir-birinin üzərinə düşür. Görünür, Azərbaycan dilçiliyində danışıq dilinə, onun əsas parametrlərinə dair ənənəvi izah və şərhlərdə rus dili təcrübəsindən yaradıcılıqla istifadə edilmişdir. Hərçənd bəzi xırda detallarda fərqlənmələrin müşahidə edildiyi də istisna deyildir. Həmçinin onu da qeyd etmək lazımdır ki, danışıq dili, sadə, adi, loru dil kimi təcəssüm etdirilən dilin norma xüsusiyyətləri öz həllini tapmamışdır. Ona görə də danışıq dilinə aid bütün parametrlərin meydana olması barədə qəti, əsaslandırılmış arqumentlər mövcud deyildir. Nitq forma və variantlarının fərqləndirilməsində isə norma prinsiplərinin müəyyən edilməsi başlıca şərtədir.

**Ədəbiyyat**

1. Ağayeva F.M. Azərbaycan danışiq dili. Ali məktəblər üçün dərs vəsaiti. Bakı, Maarif, 1987, 192 s.
2. Azərbaycan dili-qızıl qaydalar: bənd 156: yusif.az/main/?p=5944. 22dekabr, 2020.
3. Bayramov A., Məhərrəmov Z., İsgəndərzadə M. Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti. Bakı, ULU, 2015, 236 s.
4. Dəmirçizadə Ə. Müasir Azərbaycan dili. Bakı, Şərq-Qərb, 2007, 256 s; s.5.
5. Xəlilov S. Dövlət, dil, dilçilik.//525-ci qəzet, 2012, iyun, s.16-19; anl.az/down/meqale/525/2012/iyun/06.htm.
6. Xudiyev N. Ədəbi dilimiz efirdə və ekranda. Bakı, Təhsil, EİM, 2000, 162 s.
7. Qurbanov A. Müasir Azərbaycan ədəbi dili. 2 cildə, I c., Bakı-İstanbul "İmak" mətbəəsi, 2019, 464 s.
8. Литературный язык. Языковая норма. Языковой вариант: moodle.kstu.ru/mod/book/tool/print/index.php?id=17570.
9. Müasir Azərbaycan dili: Kayzen.az/blog/Azərbaycan-dili/24167/müasir-azərbaycan-danışiq-dili.html. Mənbə: Bayramov A., Məhərrəmov Z., İsgəndərzadə M. Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti. Bakı, ULU, 2015, 236 s.
10. Paşayeva A.F. Azərbaycan ədəbi dilinin inkişafında mühüm mərhələ.art.edu.az/wp-content/uploads/2025/02/Azərbaycan-ədəbi-dilinin-inkişafında-mühüm-mərhələ.pdf. 11 s; s.9-10.
11. Просторечие.=rus-literary-criticism.slovaronline.com/289-просторечие. Просторечие. Энциклопедия Кругосвет. Krugosvet.ru/enc/gumanitarnye-nauk-/lingvistika/PROSTORECHIE.html.
12. Русская разговорная речь. Москва, Наука, 1973, 485 с.
13. Разговорная речь. Энциклопедия Кругосвет. Krugosvet.ru/enc/gumanitarnye-nauk-/lingvistika/ RAZGOVORNAYA-RECH.html. Разговорная речь. Большая Российская Энциклопедия: old.bigenc/text/3490541.
14. Разговорный язык и его назначение. Свойства разговорного языка: studfile.net/preview/5911069/page:3/.
15. Vəkilova H.İ. Şifahi ədəbi dildən milli ədəbi dilə gedən yol.//dil və ədəbiyyat, Beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal. Elektron versiyası. № 2 (110) Bakı, 2019, 514 s.

**ОТРАСЛИ УСТНОГО ЯЗЫКА АЗЕРБАЙДЖАНА***Абдуллаева Самина Сабир гызы***Резюме**

В статье показано, что понятие устного языка является исторической категорией. Устный язык происходит посредством деятельности произвольных и непроизвольных речевых актов. Устный язык составляет внутренний механизм обмена, распространения, передачи и хранения информации в норме языка. Таким образом, поскольку устный азербайджанский язык является исторической категорией, он может изменяться, совершенствоваться и стабилизироваться. Он поддерживает равновесие в элементах устной речи, регулирует их систему правил в соответствии с требованиями интенсивности речевого акта. Норма имеет социальный характер и демонстрирует свою активность в отдельной социальной языковой среде. Однако это система правил, которая обновляется, используется в соответствующей социальной среде и регулирует все элементы языковой структуры. Разговорный язык имеет различные средства

выражения. К ним относятся общий разговорный язык, территориальные, местные диалекты и язык социальных групп, включающий речь профессионалов и ремесленников. Устная форма языка, называемая также разговорной речью, не ограничена в своем развитии. Она выполняет общественно-информационно-коммуникативную функцию, а ее письменная форма отражена в сказках и былинах, а также в других видах устного народного творчества.

## BRANCHES OF THE AZERBAIJAN ORAL LANGUAGE

*Abdullayeva Samina Sabir*

### *Summary*

The article shows that the concept of oral language is a historical category. Oral language occurs through the activity of voluntary and involuntary speech acts. Oral language constitutes the internal mechanism of information exchange, dissemination, transmission and storage in the norm language. Thus, since the Azerbaijani oral language is a historical category, it can change, improve, and stabilize. It maintains a balance in the elements of oral speech, regulates their system of rules in accordance with the requirements of the intensity of the speech act. The norm has a social character and demonstrates its activity in a separate social language environment. However, it is a system of rules that is updated, used in the appropriate social environment, and regulates all elements of the language structure. Colloquial language has various means of expression. These include the general colloquial language, territorial, local dialects, and the language of social groups that includes the speech of professionals and artisans. The oral form of language, also called colloquial language, is not limited in its development. It has a public information-communication function, and its written form is reflected in fairy tales and epics, as well as other types of oral folk literature.

*Rəyçi: prof. M.İ.Yusifov*

*Azərbaycan dili kafedrasının 21 may 2025-ci il tarixli iclasın 19 sayılı protokolu*

*Daxil olma tarixi 10 iyun 2025-ci il*